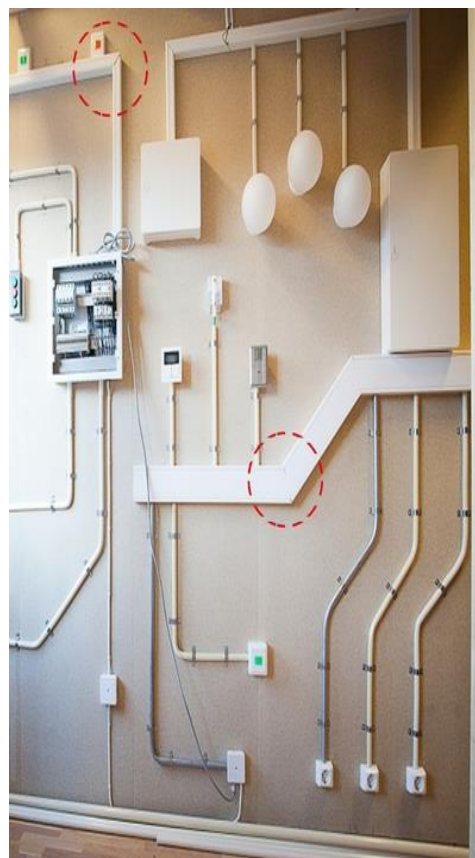
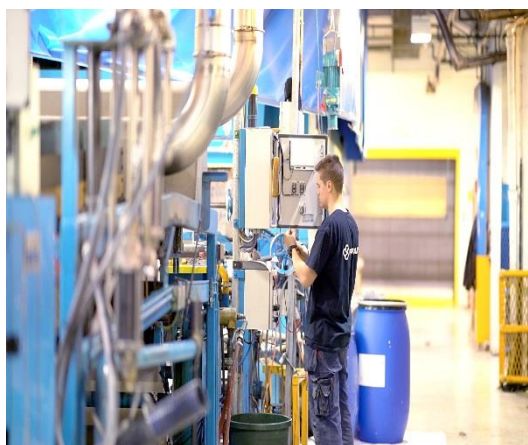

Fag og svenneprøven
«Sluttvurdering det bør investeres i»?

Fagprøvegruppas rapport til Faglig råd Elektro. November 2018

I samarbeid med faglig råd TIP og Bygg og anlegg

Innhold

1. Bakgrunn
2. Fagprøvens betydning for fag og yrkesopplæringen
3. Fagprøvegruppas anbefalinger
4. Rammene for sluttvurdering
5. Hva vurderes?
6. Hva skal vurderes i fremtiden?
7. Hvem sitter i prøvenemndene
8. Valg av prøvenemnder
9. Kompetanseheving av prøvenemnder
10. Organisering av fagprøven
11. Yrkesutvalg
12. Sluttvurdering i et internasjonalt perspektiv
13. Gjennomgang av lov og forskrift
14. Innhenting av rapporter, data og statistikk
15. Sluttord

1. Bakgrunn

Faglig råd for elektrofag har i utviklingsredegjørelsen foreslått en gjennomgang av prøvenemndenes og bransjenes erfaringer for fagprøvene i elektrofagene. Rådet behandlet i møte 02.11.2017 forslag fra *fagprøvegruppa* til høringsuttalelse om endringer i forskrift til opplæringsloven om fag- og svenneprøven. Gruppas forslag ble anbefalt. Rådet ba i tillegg om at gruppa fortsette sitt arbeid, og ta stilling til om rådet bør ta initiativ til regelverksendringer på flere området knyttet til fagprøven. Faglig råd elektro behandlet i møte 25.01-18 mandat for gruppas videre arbeid. Rådet ba gruppa beskrive, vurdere og anbefale løsninger for følgende forhold knyttet til fagprøven:

1. Gjennomgang av lov og forskrift
2. Innhenting av rapporter, data og statistikk
3. Vurdering: Hva vurderes? Hva skal vurderes i fremtiden?
4. Hvem sitter i prøvenemndene. Kvalifikasjoner. Partsrepresentasjon
5. Organisering av prøven: Prøvestasjoner, omfang, todeling, rammer for arbeidet, de fire delene
6. Kompetanseheving av prøvenemnder
7. Yrkesutvalg
8. Behovet for nasjonale bestemmelser i læreplanen om fagprøven

Fagprøvegruppa har følgende sammensetting:

1. Hans Jacob Edvardsen (leder)	KS
2. Inger Vagle	Utdanningsforbundet
3. Åge Lauritzen	NELFO
4. Are Solli	EL & IT
5. Ole Edvard Antonsen	Utdanningsforbundet
6. Thor Egil Johansen	Energi Norge
7. Anna Hellesnes	Elevorganisasjonen

Gruppa har hatt i alt 7 arbeidsmøter, med individuelt arbeid mellom samlingene. Det har vært avholdt møte med OsloMet ved Hæge Nore knyttet til prosjektet Mecvet. Det har også vært 3 samarbeidsmøter med Arbeidsutvalgene i faglig råd TIP og Bygg og anlegg. Det har vært lagt ned en betydelig innsats fra deltagerne i gruppa mellom møtene.

2. Fagprøvens betydning for fag og yrkesopplæringen

I videregående opplæring er fagprøven en unik vurderingsform. Skolefag avsluttes normalt med en eksamen. Dette er kun en sluttvurdering, selv om kompetansen ungdommen har tilegnet seg i faget vil være av verdi senere i livet. Fagprøven har en større rolle. Selv om den også rent formelt er en sluttvurdering, er den også et overgangsrituale der ungdommen får innpass i et yrkesfelleskap. Fagprøven er unik i den betydning at den ikke er en avslutning men en port inn til et kollegium med stolte fagarbeidere.

Fagprøven skiller seg også fra eksamen når det gjelder forholdet mellom den som vurderer og den som blir vurdert. Ved skriftlige og muntlige eksamener er det stor forskjell på kompetansen hos den som blir vurdert og den som vurderer. På fagprøven er forskjellen mellom den som blir vurdert og den som vurderer mye mindre. I utgangspunktet er det kun antall års erfaring som skiller, og en vurderes av likemenn som har praktisert faget i mange år. I tillegg går prøven over mye lengre tid noe som gir rom for at kandidat og prøvenemd blir bedre kjent enn ved en eksamen. Hvis vi sier at fagprøven er en port som gir ungdommen innpass i et yrkesfelleskap, så blir rollen til prøvenemda i mindre grad å være dommere. I stedet blir rollen å være portvoktere som skal forsvare yrkesstoltheten og kvaliteten på yrkesutøvelsen. Fokuset i fagprøven er ikke en oppsummering av det som er lært, men en overgang til et liv med stadig læring i et yrkesfelleskap.

I forskriftene står det at *fagprøva skal gjennomføres i den bedriften lærlingen har hatt hoveddelen av opplæringa og at prøven skal tilpasses bedriftens produksjon*. Fagprøven eller svennestykket skal bidra til å synliggjøre at lærlingen kan utføre faget og oppfylle krav til kvalitet og produktivitet i de omgivelsene faget skal utøves i.

Fagprøvens troverdighet kan syntas å være svekket ettersom deler av arbeidslivet ikke uten videre anerkjenner fagbrev med mindre opplæringen har blitt gitt på de rette arenaene.

Verdien av et fagbrev kan sammenlignes med verdien på aksjer. Det er markedets tro på dokumentet som bestemmer verdien. Når det innføres veier til fagbrev som hverken er etterspurt eller anerkjent i arbeidslivet svekker det fagbrevets verdi.

Fagprøveinstituttet er en ordning arbeidslivet selv «eier» og skal sikre at fagprøven uteksaminerer fagarbeidere som har oppdatert og tidsriktig kompetanse for det arbeidslivet de skal ut i.

Skal fagprøven være bærekraftig i fremtiden er det viktig at alle aktørene i partssamarbeidet har tillit til sluttvurderingen og at alle sluttkompetansene i læreplanen blir vurdert primært i en autentisk kontekst.

3. Fagprøvegruppas anbefalinger

Fagprøvegruppa anbefaler:

- 1. at forskrift til opplæringsloven §3-53 1. ledd (tidligere §3-57 1.ledd endret FOR-2018-10-11-1613) endres og blir som følger: «Prøvenemnda har ansvaret for utforminga av fag- og svenneprøva. Prøva skal utformas for å prøve kandidatens kunnskaper, ferdigheter, generelle kompetanse og læreplanens læringsutbyttebeskrivelse. Lærebedriften, eventuelt skolen som alternativ til opplæring i bedrift, kan komme med forslag til arbeidsoppgaver.» kap.4**
- 2. at i den enkelte forskrift/læreplan gis en presisering på vurdering av de generelle læringsutbyttebeskrivelsene og læreplanens egen spesifikke læringsutbyttebeskrivelse. Kap.5**
- 3. at det utredes og vurderes tiltak for hvordan fremtidens kompetanser kan innarbeides generelt i yrkesfagene kap.6**
- 4. at omfanget av prøven må defineres ut fra fagets egenart. Omfanget beskrives som et minimum antall dager i løpet av en tidsperiode. Kap.6**
- 5. at læreplangruppene fastsetter omfanget på sluttvurderingen når den enkelte læreplan utarbeides. Kap.6**
- 6. at forskrift til opplæringsloven §3-52 1. ledd 2. setning (tidligere §3-56 1.ledd 2. setning endret FOR-2018-10-11-1613) endres og blir som følger: «Ho skal ha minst to medlemmer som har formell faglig kompetanse innenfor fagområdet, har oppdatert arbeidslivserfaring og er yrkesutøvende i faget». Kap.7**
- 7. at forskrift til opplæringsloven §3-52 1. ledd (tidligere §3-56 1.ledd endret FOR-2018-10-11-1613) skal lyde: Fylkeskommunen skal sikre at**

prøvenemnda har tilfredsstillende kompetanse til å vurdere prøva og at det legges til rette for nemndenes vurderingsarbeid. Kap.7

- 8. Arbeidsgruppen anbefaler at partene i arbeidslivet sitt ansvar knyttet til oppnevning av prøvenemnder presiseres, og at partene gis et større ansvar med oppnevningen av prøvenemnder. Kap.8**
- 9. at det utarbeides en nasjonal standard for prøvenemndenes kompetanse som blir en del av forskrift til opplæringsloven. Partene skal være sentrale i utarbeidelsen av en slik nasjonal læreplan gjennom SRY og de faglige rådene. Kap.9**
- 10. at anvendelse av tilsyn og tilsynsperson utredes. At anvendelse kommer inn i en veiledning og at rollen eventuelt presiseres i den enkelte forskrift/læreplans vurderingsdel. Kap. 10**
- 11. at den enkelte forskrift/læreplans vurderingsdel bør omtale vurderingselementer som inngår i det spesifikke faget. Kap. 10**
- 12. at det utarbeides en nasjonal veiledning til fagprøvens organisering og gjennomføring og at eventuelt spesielle forhold presiseres i den enkelte forskrift/læreplans vurderingsdel. Kap. 10**
- 13. at forskrift til opplæringslovens §3-48 3. ledd endras til: «Prøva skal normalt gjennomførast i den bedrifta lærlingen, praksisbrevkandidaten, kandidaten for fagbrev på jobb eller lære kandidat har hatt hovuddelen av opplæringa, og tilpassast verksemda i bedrifta. Fylkeskommunen kan, etter å ha innhenta råd frå prøvenemnda, bestemme at ~~heile eller~~ delar av prøva skal haldast på ein annan stad». Kap. 10**
- 14. at forskrift til opplæringsloven §3-53 5. ledd 1. setning (tidligere §3-57 5. ledd 1. setning endret FOR-2018-10-11-1613) endres til: «Prøvenemnda kan i ein oppsummerande samtale til slutt stille spørsmål til fagleg avklaring knyttet til fagprøvens oppgave». Kap. 10**
- 15. at det utredes og forskriftsfestes nærmere om yrkesutvalg, hvem som skal velges og deres rolle og mandat i kvalitetsarbeidet. Kap.11**

16. at det innføres tydeligere føringer for organisering, innhold og vurdering på fagprøven. Presiseringene bør fremkomme i sentral forskrift §3-53 (tidligere §3-57 endret FOR-2018-10-11-1613) og i den enkelte læreplan. Det er viktig at endringer ikke går på bekostning av mulighetene for regional tilpasning der opplæringen har funnet sted (lærebedriften).

Kap.12

17. Faglig råd elektro opprettholder sitt høringsinnspill knyttet til fagprøven november 2017. kap.13

18. at forskrift til opplæringsloven §3-56 1. ledd (tidligere §3-60 1. ledd endret FOR-2018-10-11-1613) endres til: «Prøvenemnda har ansvaret for at praksisbrevprøver og kompetanseprøver blir utarbeidde og vurderte». Kap 13

4. Rammene for sluttvurdering

Fagprøven er den endelige sluttvurderingen på yrkesfag. Det er VG3 læreplanen fag og svenneprøven har som rammeverk og innrettes etter. Det er derimot flere andre forhold som prøven skal innrettes etter og som gir føringer for hvordan den bør innrettes og gjennomføres.

Læreplanen er en forskrift, men denne er igjen underlagt sentral forskrift til opplæringsloven. Ettersom både de enkelte læreplaner og opplæringslov med forskrift er satt i spill og er under revidering vil det være viktig å vurdere om det overordnede rammeverket er godt nok implementert i lov og forskrifter.

Kvalifikasjonsrammeverket beskriver overordnet læringsutbytte for de enkelte utdanningsnivåer, men læreplanen sin læringsutbyttebeskrivelse er spesifikk på det enkelte fag.

EQF

EUs organer vedtok rekommandasjonen om et europeisk kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring, EQF, i februar 2008. EQF beskriver kvalifikasjonsnivåer på europeisk nivå i form av læringsutbytte og er et verktøy for å kunne sammenligne ulike lands utdanningssystemer med hverandre. EQF har ikke som målsetning å harmonisere utdanningssystemene, men å gjøre det lettere å lese, forstå og sammenligne systemene. EQF omfatter allmennutdanning, yrkesopplæring, høyere utdanning og voksenopplæring. Det har åtte nivåer og dekker hele spennet av kvalifikasjoner, fra grunnskole til doktorgrad.

Læringsutbyttebeskrivelsene i EQF er uttrykt i kunnskaper, ferdigheter og kompetanse.

De enkelte landene har utviklet nasjonale kompetanserammeverk med utgangspunkt i EQF. En del land, inkludert Norge, har utvidet nivåbeskrivelsene. Det varierer også hvordan landene definerer de ulike nivåene. I Norge er det ikke definert kompetanse på nivå 1, mens i Danmark er grunnskole lavere enn 10. trinn lagt på nivå 1. Videre har Norge lagt grunnkompetanse på nivå 3, mens Danmark har lagt enkelte lærefag på nivå 3.

NKR

Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk, NKR, tar utgangspunkt i EQF og er en beskrivelse av det Norske utdanningssystemet. NKR gir en overordnet beskrivelse av hva eleven/lærlingen/kandidaten på de ulike nivåene forventes å kunne etter fullført utdanning. Nivåbeskrivelsene har som mål å beskrive hvilke kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse det kan forventes at alle kandidater som har fullført utdanning på det aktuelle nivå skal inneha, uavhengig av fagområdet utdanningen er tatt innenfor.

Ved nivåinnplasseringen har man holdt på prinsippet som ligger til grunn for hele EQF, det at det primært er læringsutbyttet fra den enkelte kvalifikasjon og ikke utdanningslengden man må ta utgangspunkt i. Følgelig er kvalifikasjoner både av ulik lengde og omfang innplassert på samme nivå, der læringsutbyttet fra de ulike kvalifikasjonene er vurdert som like.

Nivåbeskrivelsene er i tråd med internasjonale tilrådinger og erfaringer inndelt i kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse. EQF bruker begrepet "kompetanse". Dette er et begrep som forstås ulikt fra land til land.

De læringsutbyttebeskrivelsene som brukes kan oppsummeres som følger:

- **Kunnskaper:** Kunnskaper er forståelse av teorier, fakta, begreper, prinsipper, prosedyrer innenfor fag, fagområder og/eller yrker.
- **Ferdigheter:** Evne til å anvende kunnskap til å løse problemer og oppgaver. Det er ulike typer ferdigheter – kognitive, praktiske, kreative og kommunikative ferdigheter.
- **Generell kompetanse:** Generell kompetanse er å kunne anvende kunnskap og ferdigheter på selvstendig vis i ulike situasjoner gjennom å vise samarbeidsevne, ansvarlighet, evne til refleksjon og kritisk tenkning i utdannings- og yrkessammenheng.

Det er viktig at fagprøven omfatter vurdering av alle de kvalifikasjonene den omfattes av. Yrkesfagene i videregående opplæring er innplassert på nivå 4a, og dersom fagprøven ikke omfatter utprøving i alle kvalifikasjonene er den ikke å betrakte som fullverdig.

Arbeidsgruppen anbefaler at forskrift til opplæringsloven §3-53 1. ledd (tidligere §3-57 1.ledd endret FOR-2018-10-11-1613) endres og blir som følger: «Prøvenemnda har ansvaret for utforminga av fag- og svenneprøva. Prøva skal utformas for å prøve kandidatens kunnskaper, ferdigheter, generelle kompetanse og læreplanens læringsutbyttebeskrivelse. Lærebedriften, eventuelt skolen som alternativ til opplæring i bedrift, kan komme med forslag til arbeidsoppgaver.»

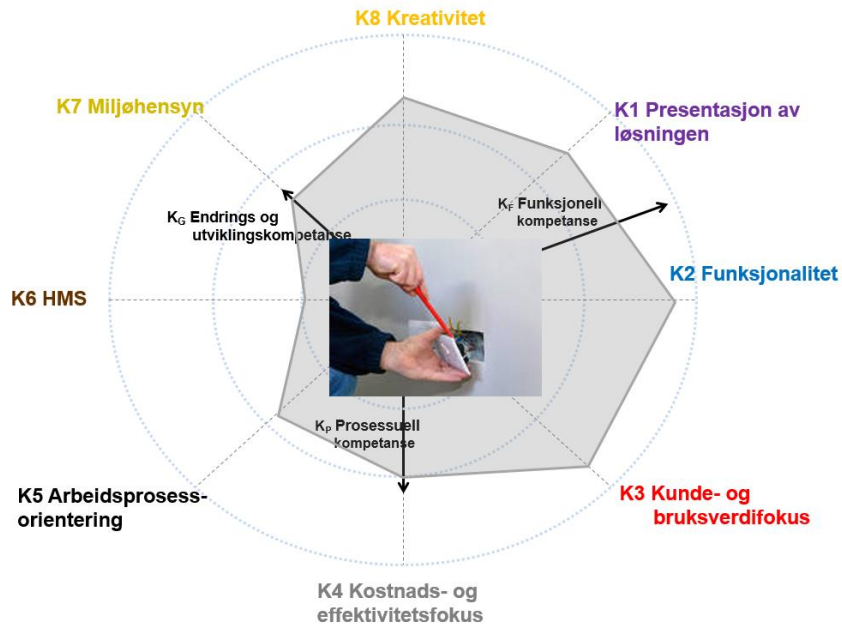
5. Hva vurderes?

Bakgrunnen for at arbeidet med å se på fagprøven ble igangsatt var en bekymring for at vurderingen som gjøres på fagprøven er for smal og mangelfull. Denne bekymringen ble ytterligere forsterket når Faglig råd behandlet rapporten om alternativ VG3. I rapporten ble det konkludert med blant annet: *«Dersom sluttvurderingen skal ta opp i seg lære mål knyttet til faget i «vid» forstand, ville dette gjøre det umulig å bestå fagprøven uten bedriftsopplæring. Det skulle da også tilsa at praksisopphold i deler av opplæringen ikke vil være tilstrekkelig for å kunne bestå fagprøven».*

Fagprøvegruppen har samarbeidet med OsloMet. OsloMet har gjennomført et FoU-prosjekt MECVET (Measuring competence development in vocational education and training) med midler fra forskningsrådet til utvikling av et målingsverktøy for kompetansevurdering i fag- og yrkesopplæring 2012-2016. Prosjektet har utviklet en prototype for et utviklings- og læringsverktøy lærere og bedrifter kan bruke i fire lærefag: Frisør, elektriker, industrimekaniker og barne- og ungdomsarbeider

Figuren under viser verktøy og kompetanseprofiler utviklet og anvendt i prosjektet og de resultatene en kom frem til når disse ble anvendt innenfor elektro i dette tilfelle.

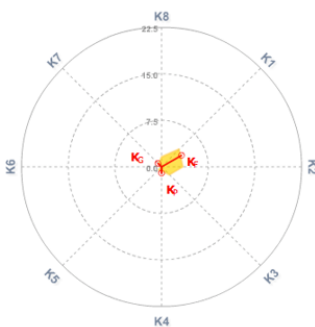
Spindelnev for kompetanseprofiler

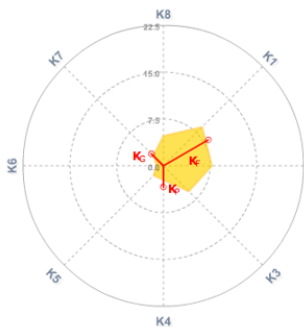
Kilde: Hæge Nore
Førstelektor Institutt for yrkesfaglærerutdanning OsloMet

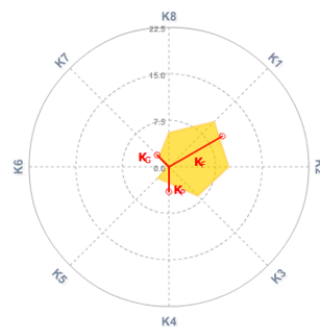
Resultat elektrikerfaget

Test 1/Vg2

Test 2/1.års lærl.

Test 3/2.års lærl.

Spindelvevet som ble utviklet i MECVET prosjektet viser tydelig hvor lærings og vurderingstrykket ligger.

Undersøkelse av fagprøvene

Det er innhentet og analysert i alt 86 eksempeloppgaver til fagprøver innenfor elektrofagene som ble innhentet fra fylkeskommunene (kap. 14). Etter en gjennomgang av de tilsendte fagprøvene fremkommer det at svært mange av fagprøvene ikke gjennomføres i autentiske omgivelser men simuleres i prøvestasjoner

Analysen er gjort knyttet mot læringsutbyttebeskrivelsene i kvalifikasjonsrammeverket på nivå 4A:

Grønn: Blir målt i fagprøven

Gul: Blir delvis målt

Rød: Blir i liten grad målt

Kunnskaper:

Kandidaten...

- har kunnskap om relevante begreper, modeller, og prinsipper innenfor fagområdet
- har kunnskap om, og oversikt over materialer, utstyr og arbeidsmetoder og kan begrunne valgene
- har erfaringsbasert kunnskap som kreves for å praktisere innen fagområdet
- har innsikt i fagets/yrkets betydning og historiske utvikling i et samfunnsperspektiv
- har kunnskap om relevant regelverk, standarder, avtaler og krav til kvalitet
- har kunnskap om ulike læringsstrategier og kan anvende dem i egen læring
- har forståelse for egne muligheter innen utdanning og arbeid

Ferdigheter:

Kandidaten...

- kan systematisere, presentere og rapportere om planlagt og utført arbeid
- kan foreta faglige beregninger og vurdere konsekvenser
- kan løse faglige utfordringer på en kritisk og kreativ måte, alene og i samspill med andre
- kan bruke relevante begreper, prinsipper, materialer og utstyr i arbeidet

- kan kommunisere på minst ett fremmedspråk
- kan vurdere og velge arbeidsmetoder for å løse fagspesifikke oppgaver
- kan vise kreativitet i planlegging og utførelse av arbeidet
- kan utføre arbeidet i tråd med gjeldende regelverk, standarder, avtaler og krav til kvalitet
- kan analysere og vurdere ulike typer kilder med relevans for eget arbeid

Generell kompetanse:

Kandidaten...

- kan anvende egen fagkompetanse i nye og sammensatte kontekster
- kan arbeide selvstendig og ta ansvar for at arbeidet utføres faglig forsvarlig i henhold til lov- og regelverk og etablert yrkesetikk
- kan samarbeide og kommunisere med kolleger, kunder og/eller brukere i utførelse av arbeid
- kan veilede andre i arbeidet
- kan dokumentere og vurdere eget og andres arbeid i forbindelse med planlegging, organisering, utførelse og resultat
- kan reflektere over egen faglig kompetanse som grunnlag for videre valg
- kan ta initiativ til arbeidsoppgaver og aktiviteter som fremmer egen læring og utvikling

Gjennomgangen av mottatte eksempeloppgaver viser at kandidaten i varierende grad blir prøvd i forhold til nivåindikatorerne på NKR 4A. Generelt kan man si at individuelle, fagspesifikke kompetanser testes. Kompetanser som «kan reflektere over egen faglig kompetanse som grunnlag for videre valg» og «kan veilede andre i arbeidet» blir i liten grad målt. I en del eksempeloppgaver ser vi forsøk på å måle generelle kompetanser som «kan samarbeide og kommunisere med kolleger, kunder og/eller brukere i utførelse av arbeid», enten ved at fagprøven gjennomføres som en del av bedriftens ordinære drift, eller ved at det er lagt inn som moment i en standardoppgave.

Under to eksempler som tar for seg to konkrete fag:

Dataelektronikerfaget:

Det er her mottatt 15 eksempeloppgaver fra 6 fylker. Halvparten av fylkene operer med standardiserte oppgaver, mens i resten av fylkene tar fagprøven utgangspunkt i lærebedriftens ordinære virksomhet. Det kan virke som det er sammenfall mellom andel som går opp til fagprøven etter læretid og ikke standardiserte oppgaver. Ett fylke skiller seg ut her med høy andel lærlinger men samtidig standardiserte oppgaver. Ett fylke har lagt inn momenter som krever samarbeid med andre yrkesgrupper og momenter som krever kommunikasjon med kunder.

Prøvene måler i hovedsak individuelle, fagspesifikke kompetanser.

Telekommunikasjonsmontørfaget:

Det er her mottatt 9 eksempeloppgaver fra 4 fylker. Alle fylkene opererer med standardiserte oppgaver, men to av fylkene har i tillegg noen oppgaver som tar utgangspunkt i lærebedriftens ordinære virksomhet. De to fylkene som kun opererer med standardoppgaver har et lavt antall prøver i faget hvert år. Fylkene som også har oppgaver som tar utgangspunkt i lærebedriftens ordinære virksomhet har et betydelig høyere antall prøver. To fylker har lagt inn momenter som krever samarbeid med andre yrkesgrupper.

Prøvene måler i hovedsak individuelle, fagspesifikke kompetanser.

Innsamlingene viser med tydelighet det en fryktet, at fagprøven ikke dekker læringsutbyttebeskrivelsene på en tilfredsstillende måte og at den rett og slett er mangelfull. Dersom denne utviklingen får vedvare vil de sannsynligvis bety lite hvor opplæringen i fagene gis da den fagspesifikke kompetansen kan tilegnes i simulerte omgivelser. Mange av læringsutbytte-beskrivelsene, dersom de skal læres og vurderes, er i stor grad avhengig av autentiske omgivelser både under opplæringen og når de skal vurderes.

Arbeidsgruppen foreslår at i den enkelte forskrift/læreplan gis en presisering på vurdering av de generelle læringsutbyttebeskrivelsene og læreplanens egen spesifikke læringsutbyttebeskrivelse.

6. Hva skal vurderes i fremtiden?

Det er usikkerhet rundt hva som vil være kompetansebehovet til morgendagens arbeidsliv. Det spekuleres stort i hvordan grønt skifte, digitalisering, robotisering, osv kommer til innvirke på arbeids og samfunnsliv. Derimot er man enige om at «soft skills» kommer til å bli enda viktigere enn dag.

Dette konkluderer OECD på og det sammenfaller med NOU 2015:8 «Ludvigsen utvalget» sin beskrivelse av fremtidens kompetanser: «Teknologiutvikling skaper nye former for kommunikasjon, samhandling og samarbeid i arbeidslivet og i samfunnet ellers. Dagens arbeidsliv stiller høye krav til kompetanse, utdanning, omstillingsevne og samarbeid på tvers av fagfelt. Det er sannsynlig at omfanget av oppgaver som krever kompleks problemløsning og kommunikasjon, øker fremover, i tillegg til at en del rutinepregede og manuelle oppgaver vil erstattes av teknologi». Evne til selvregulert læring, samhandlingskompetanse, kreativitet, innovasjonskompetanse, kritisk tenking og problemløsningskompetanse blir viktigere og viktigere.

OECD Kompetanser 2030

Med utgangspunkt i 21st century skills har OECD identifisert ytterligere tre kompetanseområder som vil være viktige fram mot 2030:

- **Skape nye verdier**
  - For å forberede seg til 2030 bør folk kunne tenke kreativt, utvikle nye produkter og tjenester, nye jobber, nye prosesser og metoder, nye måter å tenke og leve på, nye bedrifter, nye sektorer, nye forretningsmodeller og nye sosiale modeller. I stadig større grad kommer innovasjon ikke fra enkeltpersoner tenker og arbeider alene, men gjennom samdrift og samarbeid med andre for å utnytte eksisterende kunnskap for å skape ny kunnskap. Kompetansen inkluderer tilpasningsevne, kreativitet, nysgjerrighet og åpenhet.

- **Avstemme spenninger og dilemmaer**
  - I en verden preget av ulikheter, er det viktig å forene ulike perspektiver og interesser. Dette vil kreve at unge mennesker blir i stand til å håndtere spenninger, dilemmaer og kompromisser.
  - For å være forberedt på fremtiden må enkeltpersoner lære å tenke og handle på en mer integrert måte. Med andre ord må de lære å være systemtänkere.

- **Ta ansvar**
  - Den tredje transformativ kompetansen er en forutsetning for de to andre. Å håndtere nyheter, forandring, mangfold og tvetydighet forutsetter at enkeltpersoner kan tenke for seg selv og jobbe med andre. På samme måte krever kreativitet og problemløsning kapasitet til å vurdere fremtidige konsekvenser av ens handlinger. Dette krever en følelse av ansvar, og moralsk og intellektuell modenhet. Fungerende etisk innebærer stille spørsmål knyttet til normer, verdier, betydninger og grenser, for

Det er enkelt å identifisere seg med beskrivelsene av nye kompetanser da begrepene ikke er ukjente for oss. Derimot er det dokumentert at vi er et godt stykke unna å kunne si at vi har dem godt integrert og operasjonalisert i yrkesfagene. Når det gjelder fagprøven er vi langt unna å oppfylle det en fullverdig sluttvurderingen skal bestå av.

Hvis formålet med fagprøven er å kvalitetssikre den selvstendige fagarbeideren som innehar god fagkompetanse og grunnleggende ferdigheter som samarbeidsevner, kritisk tenkning, etisk vurderingsevne, medborgerskap, miljøbevissthet, problemløsning, og det å lære å lære. Disse grunnleggende ferdighetene på lik linje med lesing, skriving, regning og muntlige ferdigheter kan ikke løsrives fra de ferdighetene som omtales som fagkompetanser for det 21. århundrets fagarbeider.

Antagelig er det ikke nok kun å «stramme opp» sluttvurderingen skal en oppnå å utdanne fremtidens fagarbeider, der opplæringen er bærekraftig og bidrar til å gjøre oss konkurransedyktige.

Fagprøvens lengde

Det er den enkelte forskrift/læreplan som regulerer lengden på fagprøven. Denne er ulikt definert og er beskrevet slik at den ikke sikrer et kvalitativt minste nivå. Under noen eksempler på hvordan omfanget er beskrevet i noen forskrifter/læreplaner:

- Helsefagarbeider og Tømrer: «Alle skal opp til fagprøven, som normalt skal gjennomføres innenfor en tidsramme på fem virkedager».
- Industrimontørfaget: «Alle skal opp til fagprøven, som normalt skal gjennomføres innenfor en tidsramme på ti virkedager».
- Elektriker: «Alle skal opp til fagprøven, som normalt skal gjennomføres over minst seks virkedager».

Formuleringen som benyttes innenfor de fleste forskrifter/læreplaner åpner for å sette sluttvurderingen under et svært uheldig press. Hensynet til kvaliteten kan da måtte vike for hensynet til å redusere kostnader. Det ville bidratt til en kvalitetssikring dersom sluttvurderingen anga en minstestandard som sikrer minstestandard og gir sluttvurderingen mulighet til å romme alle mål i læringsutbyttebeskrivelsene. En slik vurdering er faglig kompleks å gjøre, men læreplangruppene som skal utarbeide innhold i læreplanene bør ha kompetanse og forutsetning for å gjøre en slik vurdering.

Arbeidsgruppen anbefaler at det utredes og vurderes tiltak for hvordan fremtidens kompetanser kan innarbeides generelt i yrkesfagene

Arbeidsgruppen anbefaler at omfanget av prøven må defineres ut fra fagets egenart. Omfanget beskrives som et minimum antall dager i løpet av en tidsperiode.

Arbeidsgruppen anbefaler læreplangruppene fastsetter omfanget på sluttvurderingen når den enkelte læreplan utarbeides

7. Hvem sitter i prøvenemndene?

Fylkeskommunen har ansvar for å oppnevne prøvenemnder etter forslag fra Yrkesopplæringsnemnda (opplæringslova § 4-8). Det er prøvenemnda som er utnevnt av fylkeskommunen som har ansvar for sluttvurderinga på fag/svenneprøva.

Videre er oppnevning av prøvenemnder omtalt i forskrift til opplæringsloven sist endret oktober 2018

§ 3-52. Prøvenemnd for fag- og sveineprøve

Prøvenemnda for fag- eller sveineprøva blir oppnemnd og administrert av fylkeskommunen, jf. opplæringslova § 4-8. Ho skal ha minst to medlemmer som har formell fagleg kompetanse innanfor fagområdet, og så langt det er mogleg, har oppdatert arbeidslivserfaring i faget. Fylkeskommunen skal sikre at prøvenemnda har tilfredsstillande kompetanse til å vurdere prøva.

Fylkeskommunen skal hente inn forslag til medlemmer i prøvenemnda frå partane i arbeidslivet. Fylkeskommunen kan om nødvendig hente inn forslag også frå andre.

Medlemmene må normalt vere eksterne i forhold til lærebedrifta eller skolen der kandidaten har fått opplæring.

⁰ Tilføyd ved [forskrift 1 juli 2009 nr. 964](#) (i kraft 1 aug 2009), endra ved [forskrift 11 okt 2018 nr. 1613](#) (i kraft 25 okt 2018, tidlegare § 3-56).

Prøvenemndenes kvalifikasjoner

I høringen som ble gjennomført i 2017 «Høring -forslag til endringer i bestemmelsene om fagprøve, svenneprøve, praksisbrevprøve og kompetanseprøve» skrev Utdanningsdirektoratet: *«det oppfattes som uklart hva som ligger i kravet til «formell faglig kompetanse». Mange oppfatter kravet til «formell faglig kompetanse» som ensbetydende med et fag- eller svennebrev. Fag- eller svennebrev i faget vil være formell faglig kompetanse, men bestemmelsen utelukker ikke at også annen formell kompetanse vil kunne oppfylle dette kravet. Dette er nødvendig bl.a. i nye lærefag. Vi mener at fylkeskommunene vil være tjent med et handlingsrom og foreslår derfor ikke å stille nærmere krav til kompetanse. Fylkeskommunen må ut fra kravet til*

«formell faglig kompetanse» sammenholdt med «oppdatert arbeidslivserfaring» i faget, foreta en selvstendig vurdering».

Fagprøvegruppa er enige med direktoratet i denne vurderingen, men mener det er behov for presiseringer og tydeliggjøring av begrepene. Når fagkompetansen holdes opp mot prøvenemnds-medlemmets «oppdaterte arbeidslivserfaring» blir det avgjørende hvordan en velger å definere/vektlegge dette begrepet.

Faglig råd elektro har gjennom utviklingsredegjørelsen og høring pekt på viktigheten av at prøvenemndene har «rett» kompetanse. I høringen i 2017 svarte FREL følgende: *«FREL mener at fagprøven skal vurderes av likemenn. Nemndas medlemmer må ha relevant fagkompetanse (fagbrev) og være yrkesaktive».*

Det er ikke uvanlig at prøvenemnder består av pensjonister, organisasjonsarbeidere, fagarbeidere som har gått over i administrative stillinger, lærere osv. Det en da kan spørre seg er hvordan det står til med den «oppdaterte arbeidslivserfaringen».

Det er viktig at diskusjonen om prøvenemndsmedlemmets kvalifikasjoner ikke blir en diskusjon om prinsipper. Det er nemndenes funksjon og oppgave som må definere hvilken kompetanse de skal besitte. Prøvenemndene skal gi sluttvurdering på fag/svenneprøven, og i tillegg gi faglige råd til fylkeskommunen i forvaltningsspørsmål når de har rolle som yrkesutvalg. Det prøvenemndsmedlemmet skal vurdere og gi faglige anbefalinger på er knyttet til VG3 læreplanen. VG3 læreplanene på yrkesfag er praktiske læreplaner som er forankret mot bedriftsopplæring og «produksjon/verdiskaping». Sett ut i fra at vi har et arbeidsliv som hele tiden er i endring der teknologi, produksjons metoder og organisering må omstilles for å være bærekraftig og konkurransedyktig, der blir «oppdatert arbeidslivserfaring» en ferskvare som går stadig raskere ut på dato.

Prøvenemndene skal være et profesjonelt og operativt apparat for å gi kvalitativ sluttvurdering og faglige råd når fylkeskommunen forespør om det. I et slikt landskap vil en kun være oppdatert og yrkesaktiv så lenge en utøver faget i dag, og erfaring fra i går vil ikke være god nok. Skal en ha en tydelig ambisjon på at det er en slik kompetanse som skal rekrutteres til prøvenemndene så vil det utfordre partene, så vel arbeidslivets parter som fylkeskommunene. Fagprøvegruppa mener dette vil være avgjørende for at

fagprøven skal få full legitimitet og tillit som kvalitativ fullverdig sluttvurdering etter 4/4,5 års videregående opplæring.

Vurderingsfaglig kompetanse

2. ledd tar opp at fylkeskommunen skal sikre tilfredsstillende kompetanse i prøvenemnda. Før forskriftsendringen i oktober 2018 var det prøvenemndas vurderingsfaglige kompetanse som var anvendt. En må forstå kompetanse/vurderingsfaglig kompetanse dithen at det handler om å ha faglig og skjønnsmessig forutsetning for å vurdere at et stykke praktisk arbeid er fagmessig utført og i tråd med de formalkrav som faget er underlagt.

Noen ganger kan en høre at det stilles spørsmål ved fagarbeiderens vurderingskompetanse, og enkelte hevder at det vil styrke nemndenes vurderingskompetanse om det velges lærere inn i nemnda. Lærernes vurderingskompetanse stiller vi ikke spørsmålstegn ved. Derimot er det grunn til å drøfte hvem som har den beste forutsetningen for å gjøre vurderingsarbeidet på VG3 læreplanen. Vg3 læreplanen er en praktisk læreplan som beskrevet over og det er fagarbeideren som best kjenner konteksten fagprofesjonen utøves i, men det betyr jo ikke automatisk at en fagarbeideren har best forutsetning for å gjøre vurderingsarbeid, eller?

Fagarbeideren gjør faglige vurderinger hele tiden i utøvelsen av arbeidet. Det er nok en misoppfatning at fagarbeideren ikke har vurderingskompetanse. Utøvelsen av faget handler nettopp om det. Handling og refleksjon over handling. Ikke i en gjentakende og forutsigbar kontekst, men i omgivelser og situasjoner der handlingen alltid er en «ny handling» og i endrede omgivelser. Donald A Schön beskriver dette som den «tause kunnskapen» i sin bok og teori om «den reflekterende praktiker». Det er denne tause kunnskapen som er nøkkelen til vurderingsarbeidet. Fagarbeideren vurderer, utøver skjønn og reflekterer over handling, men det krever ofte øvelse å få omsatt observasjoner og vurderinger verbalt og skriftlig. Det må ikke stilles spørsmålstegn ved om en fagarbeider har vurderingskompetanse, men hva vi kan hjelpe til med for å få denne «uttrykt» når det skal gjøres vurderingsarbeid i en prøvenemnd.

Anbefaling:

Arbeidsgruppen anbefaler at forskrift til opplæringsloven §3-52 1. ledd 2. setning (tidligere §3-56 1.ledd 2. setning endret FOR-2018-10-11-1613) endres og blir som følger: «Ho skal ha minst to medlemmer som har formell faglig kompetanse innenfor fagområdet, har oppdatert arbeidslivserfaring og er yrkesutøvende i faget».

Arbeidsgruppen foreslår at §3-52 1. ledd (tidligere §3-56 1.ledd endret FOR-2018-10-11-1613) skal lyde: Fylkeskommunen skal sikre at prøvenemnda har tilfredsstillende kompetanse til å vurdere prøva og at det legges til rette for nemndenes vurderingsarbeid.

8. Valg av prøvenemnder

Det er fylkeskommunen sitt ansvar å nevne opp prøvenemnder slik det er omtalt i opplæringslovens §4-8 og i forskrift til opplæringsloven §3-52 (tidligere §3-56 endret FOR-2018-10-11-1613)

Opplæringsloven §4-8 5.ledd

«Etter forslag frå yrkesopplæringsnemnda nemner fylkeskommunen opp ei, eller om nødvendig fleire prøvenemnder for dei faga det er prøve kandidat i. Fylkeskommunen kan eventuelt nemne opp prøvenemnder i samarbeid med andre fylkeskommunar».

Forskrift opplæringsloven §3-52 2. ledd (tidligere §3-56 2.ledd endret FOR-2018-10-11-1613)

«Fylkeskommunen skal hente inn forslag til medlemmer i prøvenemnda frå partane i arbeidslivet. Fylkeskommunen kan om nødvendig hente inn forslag også frå andre».

Tilbakemeldingene fra fylkene viser at partene i varierende grad har en aktiv rolle i oppnevning av prøvenemnder. Et av fylkene oppgir at partene ikke bidrar til oppnevning, mens de fleste andre oppgir manglende respons og at de reoppnevner sittende nemnder i stor grad. Dette tyder på at fylkeskommunene har overtatt en større del av arbeidet med oppnevning enn det lov og forskrift legger opp til. Skal en få valgt prøvenemnder som er «yrkesutøvende» er det nærliggende å tenke seg at organisasjonene i arbeidslivet har bedre forutsetninger for å kunne finne de best kvalifiserte enn det fylkeskommunen har. Så kan en spekulere i hvorfor det er slik, kanskje har ikke partene lenger samme eierforhold til fagopplæring regionalt, eller har fylkeskommunene kommet til at det er enklere å oppnevne uten å måtte forholde seg til et stort eksternt apparat?

Tilbudsstrukturen består av fag som dekker hele arbeidslivet. Det er en rekke fag som ikke er knyttet opp mot næringer der det er organisasjonsstrukturer

som fylkeskommunene kan samspille med i en oppnevningsprosess. Da er fylkeskommunene overlatt til seg selv når det gjelder å finne fagpersoner til å sitte i nemndene. Derimot er nesten utelukkende lærefagene med volum på lærekontrakter å finne i de sektorene av arbeidslivet som er organisert med partenes tilstedeværelse, både på arbeidsgiver og arbeidstakernivå.

I partssamarbeidet er det et bærende prinsipp at det skal være representasjon fra begge parter, altså arbeidsgiver og arbeidstaker. Hvis en går til oppnevning av yrkesopplæringsnemnda (opplæringsloven §12-3) så er det paritetsprinsippet som er lagt til grunn. Det er ikke eksplisitt omtalt om oppnevning av prøvenemnder omfattes av et slikt prinsipp. Hele 3-partssamarbeidet er definert ut i fra et slikt prinsipp (ILO konvensjon 142 artikkel 5) og når det ikke er gitt andre føringer er vel intensjonen at dette også omfatter sammensetting av prøvenemndene.

Proessen ved oppnevning, og partenes medvirkning/bidrag er viktig for å gjøre hele fagprøven og «prøveinstituttet» bærekraftig. Hele den norske opplæringsmodellen innenfor fag og yrkesopplæringen er bygd på at arbeidslivets parter skal delta, eie og bidra.

Det kan tyde på at det må en sterkere forankring og forpliktelse hos partene i arbeidslivet knyttet til oppnevning av prøvenemnder. Hvis oppnevningen ikke i større grad greier å forplikte partene til å bidra enn nå er det grunn til å tro at fagprøven kommer til å bli «fylkeskommunens eiendom» og mer skolsk/akademisert.

Anbefaling:

Arbeidsgruppen anbefaler at partene i arbeidslivet sitt ansvar knyttet til oppnevning av prøvenemnder presiseres og at partene gis et større ansvar med oppnevningen av prøvenemnder.

9. Kompetanseheving av prøvenemnder

Fylkeskommunene har ansvar for at «det er tilstrekkelig vurderingskompetanse i prøvenemndene».

Informasjonene samlet inn fra fylkene viser at det er store forskjeller på hvordan fylkeskommunen løser skoleringen av prøvenemndene. Noen løser dette ved korte nettkurs, mens andre har omfattende kompetanseheving der prøvenemndene tilbys å formalisere opplæringen med studiepoeng. Prøvenemndene genererer store utgifter for fylkeskommunene når de

engasjeres og mindre omfattende kompetansehevingstiltak på nett vil ofte spare fylkeskommunene for millioner av kroner.

En god kvalitativ sluttvurdering avhenger av at prøvenemndene har forutsetninger for å gjøre den jobben de settes til. Som det fremkommer av kartleggingen som er gjort er fagprøven mangelfull når det gjelder å vurdere temaer som samarbeidsevner, kritisk tenkning, etisk vurderingsevne, medborgerskap, miljøbevissthet, problemløsning osv.

Det er derfor behov for kompetanseheving av både nye og eksisterende prøvenemnder basert på innholdet i de fire delene beskrevet over. Det er også behov for kompetanse i utforming av fagprøver, vurderingskompetanse, kjennskap til regelverk og dokumentasjon av sluttvurderingen, i tillegg til den kompetanse prøvenemndene allerede besitter.

Når det er store ulikheter i hvordan prøvenemndene kompetanse heves vil dette også kunne bidra til at forvaltningspraksisen blir ulik, og at fagprøver vurderes ulikt avhengig av hvilket fylke du avlegger fagprøven i.

På bakgrunn av kompetansebehovet og for mer lik vurderingspraksis vil en være tjent med at kompetansehevingen av prøvenemnder hadde en tydeligere nasjonal føring. En nasjonal forskrift, læreplan, som beskriver minimumskrav til kompetanseheving av prøvenemnder vil kunne bidra til at fagprøven fikk et bedre og ensartet utgangspunkt.

Anbefaling:

Arbeidsgruppen anbefaler at det utarbeides en nasjonal standard for prøvenemndenes kompetanse som blir en del av forskrift til opplæringsloven. Partene skal være sentrale i utarbeidelsen av en slik nasjonal læreplan gjennom SRY og de faglige rådene.

10. Organisering av fagprøven

Organisering av fagprøven er i all hovedsak omtalt i forskrift til opplæringsloven §3-53 (tidligere §3-57)

§ 3-53. Innhold i og omfang av fag- og sveineprøva

Prøvenemnda har ansvaret for utforminga av fag- og sveineprøva. Lærebedrifta, eventuelt skolen som alternativ til opplæring i bedrift, kan komme med forslag til arbeidsoppgåver.

Fag- og sveineprøva skal prøve kandidaten sin kompetanse i faget etter læreplanen for opplæring i bedrift. Alle kompetansemåla i læreplanen for faget skal kunne prøvast. Prøvenemnda skal syte for at kandidaten får vist om han eller ho har den kompetansen som skal til for å få fag- eller sveinebrev i faget.

Fag-/sveineprøva skal prøve kandidaten i å planlegge, gjennomføre, vurdere og dokumentere eit eige fagleg arbeid.

Fag- eller sveineprøva skal vere tilpassa tidsramma som er fastsett for prøva i læreplanen, slik at det er mogleg for kandidaten å utføre eit arbeid av god kvalitet. Dei hjelpemidla kandidaten har brukt i læretida, kan òg nyttast under prøva.

Prøvenemnda og kandidaten skal ved behov ha ein oppsummerande samtale til slutt for å avklare spørsmål som har oppstått under prøva.

Prøvenemnda skal samstundes med oppgåva utarbeide eit grunnlag for vurderinga av kandidaten sitt arbeid med fag- eller sveineprøva. Hovudpunkta skal gjerast klare for kandidaten.

⁰ Tilføyd ved [forskrift 1 juli 2009 nr. 964](#) (i kraft 1 aug 2009), endra ved [forskrift 11 okt 2018 nr. 1613](#) (i kraft 25 okt 2018, tidlegare § 3-57).

Høringen som ble gjennomført i 2017 tok opp § 3-53 6. ledd (tidligere § 3-57 6. ledd) og reiste spørsmål om å fjerne denne. At dette ble vurdert stilte FRE seg undrende til og svarte negativt.

Fagprøvegruppa mener de forholdene som er avdekket om sluttvurderingen legger grunnlag for en tydeligere nasjonal regulering når det gjelder organisering av prøven.

Om fagprøven

Forskrift §3-53 1. ledd (tidligere 3-57 1.ledd) presiserer at det er prøvenemnden som har ansvar for utarbeiding og kvalitetssikring av fagprøven, selv om skole eller bedrift kan komme med forslag.

Det påpekes også at prøvekandidaten skal prøves i sin kompetanse i faget slik denne er beskrevet i læreplanen. Dette innebærer at det ikke kun er kompetansemålene, men formålet og beskrivelse av fagarbeideren i det enkelte lærefag som også skal prøves. Dette stiller krav til prøven når det gjelder omfang og bredde. På bakgrunn av innsamlede eksempeloppgaver av fagprøver gitt i de ulike fylkene viser disse at det i stor grad kun er praksiselementene av faglige beskrivelser som er gjenstand for vurdering på fagprøven til tross for at forskrift/læreplan gir klar føring på en mer omfattende utprøving.

Autentisk prøve

Prøven skal være på nivå 4 og være autentisk dvs. tilsvare en relevant arbeidsoppgave for gjeldende fag. Valg av prøvested skal ivareta kravene til en autentisk fagprøve som inneholder de fire delene som er beskrevet over. Valg av prøvested skal bestemmes ut fra faglige og kvalitetsmessige hensyn.

Prøvestedet er regulert i forskrift til opplæringsloven §3-48 3. ledd: *«Prøva skal normalt gjennomførast i den bedrifta lærlingen, praksisbrevkandidaten, kandidaten for fagbrev på jobb eller lære kandidat har hatt hovuddelen av opplæringa, og tilpassast verksemda i bedrifta. Fylkeskommunen kan, etter å ha innhenta råd frå prøvenemnda, bestemme at heile eller delar av prøva skal haldast på ein annan stad».*

Denne bestemmelsen var også oppe i høringen i 2017, da det ble spurt om begrepet «prøvestasjon» skulle erstatte «annan stad». Dette svarte FRE negativt på. Formuleringene i §3-48 er noe endret etter høringen, men har fortsatt åpning for at fag/svenneprøven i sin helhet kan simuleres.

Det kan ikke lenger sees på som en unntaksbestemmelse at fagprøven gjennomføres i en prøvestasjon. Mange steder er dette blitt en normalordning. Det oppgis mange grunner til det, men det som blir umulig å få til et sted går svært greit andre steder.

Det ville være en avsporing å gjøre det til et hovedspørsmål hvor fagprøven gjennomføres. Det viktigste er og blir hva som vurderes. Allikevel forblir det et spørsmål om simulerte prøver kan gi kvalitativ fullverdig sluttvurdering. Noen

hevder kundebehandling kan simuleres. Likeså er det simulerte fagprøver i omsorgsfag. Det hele forblir et spørsmål om hva som er kvalitativt godt nok.

Når sluttvurderingen skal romme alle kompetansene beskrevet i læringsutbyttebeskrivelsene så bør det vurderes om det skal stilles et minimumskrav dersom sluttvurderingen ikke gjennomføres i bedrift. En kan vurdere todeling der minimum den ene halvdel skal gjennomføres i autentiske omgivelser.

Omfang

Omfanget av prøven vil variere i de ulike lærefag. Beskrivelsen av omfanget skal være på et antall dager i løpet av en bestemt tidsperiode. F.eks. 6 virkedager i løpet av en periode på maksimum tre mnd. Prøven kan ikke i alle tilfeller gjennomføres på sammenhengende dager. Grunnen til dette er krav til prøvens autenticitet noe som krever samarbeid med kunder, brukere, andre faggrupper, byggeprosesser osv.

Eksempelvis et arbeid i elektrikerfaget vil røranlegget i en bolig legges en dag. Tømreren kommer så og tetter veggen. Maleren skal inn og overflatebehandle før elektrikeren kan slutføre sitt arbeid. Arbeidsoppgavene har en naturlig rekkefølge som krever samhandling mellom de ulike faggruppene.

Tilstedeværelse

Begge prøvenemndsmedlemmene skal være tilstede minimum ved oppstart og under den avsluttende evalueringen. For å sikre en kvalitetsmessig og rettssikker gjennomføring er det viktig at alle tre, kandidaten og prøvenemden får den samme informasjonen og avklaringer som gjøres i oppstarten, da det blir styrende for evalueringen til slutt.

En del av det å være fagarbeider lar seg vanskelig evaluere etter prøvens slutt. Det er derfor også behov for en evaluering underveis i prøveperioden.

En slik underveisvurdering bør inneholde:

- Praktisk gjennomføring av planlagte sikkerhetstiltak, for seg selv og andre
- Evne til å tilpasse løsningen i forhold til uforutsette endringer (underveis i prosjektet)
- Evne til å kommunisere med andre yrkesgrupper
- Evne til å kommunisere med kunde
- Ryddighet og orden på arbeidsstedet

Tilsyn

Prøvenemndenes tilstedeværelse på fagprøven er et omstridt tema. Her står kvalitet opp mot kostnader for fylkeskommunen. I forskrift til opplæringsloven §3-54 1. ledd (tidligere §3-58 1. ledd) står det: «Heile prøvenemnda skal vere på prøvestaden ved prøvestart og prøveslutt. Ved prøvestart skal prøvenemnda levere oppgåva til kandidaten. I prøveperioden skal prøvenemnda sjølv vurdere kandidaten sitt arbeid. Fylkeskommunen er ansvarleg for at det blir ført tilsyn under heile prøva, for å sikre at prøva blir halden i tråd med føresegnene».

Det er udiskutabelt hvem som har ansvar for vurdering av prøven, men begrepet «tilsyn» er lite omtalt og definert. Det gjør store utslag økonomisk dersom en prøvenemnd skal være tilstede på hele eller deler av en fagprøve. Derfor bør tilsynsbegrepet utredes og vurderingsdelen i den enkelte forskrift burde beskrive på hvilken måte tilsyn kan gjennomføres på den enkelte fagprøve for å sikre kvalitet på gjennomføringen.

Oppsummerende samtale

§3-53 5. ledd (tidligere §3-57 5. ledd endret FOR-2018-10-11-1613) beskriver fagprøvens oppsummerende samtale. Det er ofte avvik mellom forskrift og dagens praksis hos en del prøvenemnder når det gjelder den oppsummerende samtale.

Noen prøvenemnder benytter denne samtalen til en muntlig eksamen av kandidaten i områder som selve prøvearbeidet ikke inneholder, og ikke til faglige avklaringer omkring prøvearbeidet slik forskrift beskriver. Det er med andre ord ikke samsvar mellom forskrift og gjeldende praksis på dette området.

Dette gir to uheldige utslag:

Kandidatene har før læretiden starter eller i løpet av læretiden allerede bestått en skriftlig eksamen i nevnte teori. Det er derfor ikke behov for noen muntlig eksaminering i forbindelse med fagprøven. Denne eksamineringen kan heller ikke hjemles hverken i Opplæringsloven eller i forskrift.

Det andre uheldige forholdet er at det er tilfeldig hvilke prøve kandidater som blir utsatt for denne praksisen. Siden det er hvilken prøvenemnd den enkelte kandidat blir fremstilt for som blir avgjørende for om han eller hun blir utsatt for denne eksamineringen.

Det er behov for veiledningsmateriell og kvalitetssikring slik at dette praktiseres likt i de ulike fylkene.

Veiledning til fagprøven

Under er det laget en beskrivelse av fagprøvens ulike deler som kan brukes som veileder. Denne er laget for tekniske fag men med enkle justeringer vil den også kunne fungere som en veiledning innenfor andre yrkesfag.

Formål med fagprøven:

Formålet med fagprøven er å kvalitetssikre den selvstendige fagarbeideren som er i stand til å ivareta egen og andres sikkerhet.

Den komplette fagarbeideren skal inneha god fagkompetanse og grunnleggende ferdigheter som samarbeidsevner, kritisk tenkning, etisk vurderingsevne, medborgerskap, miljøbevissthet, problemløsning, og det å lære å lære.

Disse grunnleggende ferdighetene på lik linje med lesing, skriving, regning og muntlige ferdigheter kan ikke løsrives fra de ferdighetene som omtales som fagkompetanser for det 21. århundrets fagarbeider.

Oppgave til fagprøve

Fagprøven består av fire deler.

Planleggingsdel. (1 dag)

Gjennomføringsdel (x antall virkedager innenfor en periode på y antall uker)

Egenvurdering (1/2 dag)

Dokumentasjon (1/2 dag)

Arbeidsoppgaver som skal gjennomføres på fagprøven:

- *Oppgavetekst*
- *Oppgavetekst*
- *Oppgaven skal skissere en helhet. Dersom ikke oppgaven ikke inneholder hele verdikjeden må avgrensningen være avklart og tydelig*
- *Siste dagen kan kandidaten gjennomføre en feilsøking-/ feilrettingsoppgave sammen med prøvenemnda.*

Vurderingskriterier

Det skal foretas en helhetlig vurdering av kandidatens presentasjoner under fagprøven. Alle fire delene, planleggingsdelen, gjennomføringsdelen, egenvurdering og dokumentasjonsdelen skal være med i vurderingen. I planleggingsdelen og dokumentasjonsdelen er det innholdet som skal vektlegges og ikke den skriftlige framstillingsevnen.

Arbeidet skal utføres etter gjeldende lover, forskrifter, reglement, normer og veiledninger som gjelder for denne type anlegg.

Alle mål i læreplanen kan være gjenstand for vurdering.

En oppsummerende samtale kan benyttes for å avklare faglige uklarheter i henhold til kandidatens løsning av oppgaven.

Planleggingsdel

Kandidaten skal utarbeide en skriftlig plan over arbeidet som skal utføres.

Planen skal minimum inneholde:

- Skisser, tegninger og skjemaer som viser planlegging av detaljløsninger
- Begrunnelse for valg av løsninger og beskrive hvilke lover, forskrifter og normer som gjelder for de ulike deler av arbeidet
- Vurdering av faremomenter og sikkerhetstiltak for seg selv og andre, med henvisning til forskrifter og prosedyrer som gjelder for ulike deler av arbeidet
- Kostnadseffektivitet/beregning av materialforbruk og rekvisisjon av materiell fra lager
- Fremdriftsplan med rekkefølge på de ulike arbeidsoppgaver og antatt tidsbruk
- Valg av verktøy, hjelpemidler, maskiner og utstyr
- Avfallshåndtering
- Henvisning til informasjonskilder

Kandidaten vil bli vurdert ut fra:

- Faglig dyktighet og bredde i fagkunnskapene
- Oversiktighet/ryddighet
- Kunne kommunisere og begrunne sine valg
- Kunne kommunisere med kunde
- Henviser til regelverk og normer som er tenkt benyttet i arbeidet, spesielt med tanke på HMS og sikkerhet.
- Løsninger som medfører fare for egen eller andres sikkerhet ha avgjørende betydning i vurderingen
- Kostnadseffektive og miljømessige gode valg

Gjennomføringsdelen

Kandidaten vil bli vurdert ut fra oppfyllelse av planleggingen av arbeidet og sluttkontroll av anlegget

Vurdering:

Forhold som vil ha avgjørende betydning for prøvearbeidets funksjonalitet og kvalitet vil bli tillagt stor vekt. Å ha fulgt offentlige forskrifter og regelverk og riktig bruk av materiell som har betydning for installasjonens levetid og påvirkning av omkringliggende miljø er viktig i denne sammenheng.

I evaluering av gjennomføringsfasen vil det bli lagt vekt på følgende:

- Praktisk gjennomføring av planlagte sikkerhetstiltak, for seg selv og andre
- Evne til å tilpasse løsningen i forhold til uforutsette endringer (underveis i prosjektet)
- Evne til å kommunisere med andre yrkesgrupper
- Evne til å kommunisere med kunde
- Ryddighet og orden på arbeidsstedet
- Avfallshåndtering
- Praktiske og faglige ferdigheter
- Faglig kvalitet på utført arbeid

Egenvurderingsdelen:

Under egenvurdering skal kandidaten vurdere kvaliteten av eget arbeid og gjennomføringen i henhold til planlegging.

Avvik fra planen skal begrunnes.

Etterlevelse av arbeidsmiljøforskrifter og andre fagspesifikke forskrifter og prosedyrer skal dokumenteres.

I evalueringen vil det blant annet legges vekt på:

- Fremgangsmåte/gjennomføring av HMS tiltak og planer
- Vurdere miljøhensyn i gjennomføringen
- Vurdere egen evne til å kommunisere med andre yrkesgrupper
- Vurdere egen evne til å kommunisere med kunde
- Vurdere hvordan valg av de tekniske løsninger fungerte (styrker og svakheter)
- Analyser av egen planlegging og jobbgjennomføring
- Begrunne og forklare eventuelle avvik fra planleggingsdel og valg av arbeidsmetoder

Dokumentasjonsdelen

Kandidaten skal dokumentere utført arbeid og sluttkontroll i henhold til gjeldende regelverk.

I evalueringen av dokumentasjon vil det blant annet legges vekt på følgende:

- Ryddighet, rekkefølge
- Oversiktligheit
- Kvalitet på dokumentasjon og eventuelle beregninger som underbygger valg av løsnning

Oppsummering/samtale siste dag

Med bakgrunn i planleggingen, gjennomføringen, egenvurdering og dokumentasjonen har prøvenemnda anledning til å stille spørsmål og be om mer utfyllende redegjørelse av selve prøvearbeidet og gjennomføring av sikkerhetstiltakene.

Den siste dagen kan kandidaten utføre en feilsøking-/ feilrettingsoppgave, beskrevet i oppgaveteksten, sammen med prøvenemnda

Fagprøvegruppen mener at ulike praksis og at enkelte deler av rammeverket ikke håndheves bidrar til at fagprøven ikke får nødvendig anerkjennelse og legitimitet. Det er et stort potensial i å forbedre selve gjennomføringen av sluttvurderingen og kommer med flere forslag under dette kapittelet.

Anbefalinger:

Arbeidsgruppen anbefaler at anvendelse av tilsyn og tilsynsperson utredes. At anvendelse kommer inn i en veiledning og at rollen eventuelt presiseres i den enkelte forskrift/læreplans vurderingsdel.

Arbeidsgruppen anbefaler at den enkelte forskrift/læreplans vurderingsdel bør omtale vurderingselementer som inngår i det spesifikke faget.

Arbeidsgruppen anbefaler at det utarbeides en nasjonal veiledning til fagprøvens organisering og gjennomføring og at eventuelt spesielle forhold presiseres i den enkelte forskrift/læreplans vurderingsdel.

Arbeidsgruppen anbefaler at forskrift til opplæringslovens §3-48 3. ledd endras til: «Prøva skal normalt gjennomførast i den bedrifta lærlingen, praksisbrevkandidaten, kandidaten for fagbrev på jobb eller lærekandidaten har hatt hovuddelen av opplæringa, og tilpassast verksemda i bedrifta. Fylkeskommunen kan, etter å ha innhenta råd frå prøvenemnda, bestemme at ~~heile eller~~ delar av prøva skal haldast på ein annan stad».

Arbeidsgruppen anbefaler at forskrift til opplæringsloven §3-53 5. ledd 1. setning(tidligere §3-57 5. ledd 1. setning endret FOR-2018-10-11-1613) endres til: «Prøvenemnda kan i ein oppsummerande samtale til slutt stille spørsmål til fagleg avklaring knyttet til fagprøvens oppgave».

11. Yrkesutvalg

Yrkesutvalg er regulert i opplæringslovens § 12-3 6. ledd «*Nemnda skal nemne opp eit rådgivande yrkesutval for kvart av faga eller fagområda, eller nytte prøvenemnda som yrkesutval. Departementet kan gi forskrifter om samansetjinga av og verksemda til yrkesutvala*».

I arbeidsgruppen sin spørring til fylkeskommunene viser det seg at det er noe ulik praksis på hvordan og hvorvidt fylkeskommunene har valgt yrkesutvalg. De fleste fylkeskommuner har valgt yrkesutvalg og alle svarer at det er prøvenemndene som er gitt rollen. Fylkeskommunene melder tilbake at de i liten grad har gitt yrkesutvalgene en formell rolle og at disse benyttes systematisk. Det syntes at bruken av dem er noe mer tilfeldig, men at det i hovedsak er ved godkjenning av bedrifter yrkesutvalgene blir benyttet.'

Telemark fylkeskommune har gitt yrkesutvalgene formell rolle. De inngår i kvalitetssystemet og bistår når fylkeskommunen trenger deres faglig vurdering i forvaltningen. Det er også politisk vedtatt at yrkesutvalgene skal kvalitetssikre alternativ VG3 før dette igangsettes og at de skal skolerer i rollen sin. Det er vedtatt av yrkesopplæringsnemnda at det er prøvenemndene som skal ha rollen som yrkesutvalg.

Det er ikke gitt nærmere føringer fra departementet på hvilke sammensetting eller rolle yrkesutvalgene skal ha så det har vært opp til de enkelte fylkeskommune å definere dette selv. [Rapport utarbeidet av SRY arbeidsgruppe som evaluerte yrkesopplæringsnemndene 2016](#) peker også på yrkesutvalgene, ulik praksis og manglende føringer.

Det har vært drøftet i arbeidsgruppen hvorvidt det er behov for yrkesutvalg. Gitt at en definerer yrkesutvalgene til å inneha en rolle i å bistå fylkeskommunene i kvalitetssikring av opplæring som gis på VG 3 nivå vil de kunne utgjøre en viktig rolle i fagopplæringen og for fylkeskommunen. Da vil yrkesutvalgene kunne ha en fagspesifikk rolle som vil kunne utfylle partene i Yrkesopplæringsnemnda i deres rådgivning til fylkeskommunen i kvalitetsarbeidet på fagspesifikt nivå. Særlig vil det i noen tilfeller være viktig

for fylkeskommunene med faglig bistand når lærebedrifter skal godkjennes og når fylkeskommunene må gjennomføre alternativ VG3 opplæring i henhold til opplæringslovens §3-3 5. ledd.

Skal et yrkesutvalg kunne gi kvalitativ faglig bistand på VG3 nivå forutsetter det at denne har inngående kjennskap til læreplanen og kjenner til dagens yrkesutøvelse, teknologi og produksjon. Dette er de samme forutsetninger som må ligge til grunn for prøvenemndene og deres kompetanse når de skal utøve sluttvurderingen og det er nærliggende at yrkesutvalg funksjonen bør legges til prøvenemndene slik det henvises til i opplæringslovens §12-3

I SRY rapporten pekes det på at yrkesutvalgene kan tenkes å ha en funksjon som et regionalt faglig råd. Et faglig råd er partssammensatt på utdanningsprogram og opererer på systemnivå og vil ikke ha fagspesifikk kompetanse på enkeltfag. (da settes det ned eksempelvis læreplangrupper). Etablering av en slik arena som beskrives i SRY rapporten er etablert i en del fylker allerede men ivaretar da mer overordnede spørsmål på systemnivå.

Arbeidsgruppen mener at kvaliteten i fag og yrkesopplæringen vil styrkes dersom fylkeskommunene i større grad får faglig bistand i kvalitetssikringen av bedriftsopplæringen. Det er viktig med tydelig rolle og formålsdefinisjon, og yrkesutvalgenes rolle bør begrenses til å gi fylkeskommunen råd på VG3 læreplanen og bedriftsopplæringen innenfor yrkesfagene.

Anbefaling:

Arbeidsgruppen anbefaler at det utredes og forskriftsfestes nærmere om yrkesutvalg, hvem som skal velges og deres rolle og mandat i kvalitetsarbeidet.

12. Sluttvurdering i et internasjonalt perspektiv

Utdanningssystemet

For å systematisere likheter og forskjeller mellom ulike utdanningsregimer internasjonalt, deles nasjonale regimer for fagopplæring ofte i tre kategorier:

1. markedsbaserte
2. statsregulerte
3. korporative

England og USA er eksempler på land med markedsbaserte regimer. Fagopplæringen i disse landene er ofte preget av svak statlig regulering og lite standardisering. Opplæringen er lang på vei dominert av markedskrefter og styrt av hver enkelt bedrift sitt kompetansebehov. Opplæringen foregår først og fremst i bedriften, med lite innslag av skolebasert opplæring. Ferdighetene som utvikles blir dermed mer snevre og oppgave- og bedriftsspesifikke. Disse landene er preget av svakt utviklet trepartssamarbeid og har relativt store lønnsforskjeller.

Sverige og Frankrike er eksempler på land med de mest rendyrkede formene for statsregulerte fagopplæringsregimer. Her er fagopplæringen preget av sterk statlig styring og kontroll over utdanningen, mens bedriftene spiller en mindre rolle. Skolen er den fremste opplæringsarenaen, eventuelt ispedd kortere utplasseringsperioder i bedrift. Ferdighetene som utvikles er først og fremst generelle, overførbare og akademisk orienterte. I land med statsregulerte regimer har ofte fagopplæringen lav status i forhold til akademiske utdanningsløp.

Tyskland, Østerrike, Sveits og Danmark er de fremste eksemplene på korporative fagopplæringsregimer. De har ofte såkalte duale opplæringsmodeller. Det vil si at opplæringen alternerer mellom skole og bedrift. I disse landene står fagene og yrkene sentralt. Ferdighetene som utvikles er både yrkesrettede og overførbare mellom ulike typer bedrifter. I land med korporative regimer gir tilhørighet til faget og yrket grunnlag for yrkesidentitet. Partene i arbeidslivet spiller en sentral rolle i styring, utforming og kontrollering av fagopplæringssystemet i et slikt system.

I denne strukturen regnes Norge for å ligge mellom et statsregulert og et korporativt regime. Staten har styring og kontroll på utdanningen gjennom lov, forskrift og læreplaner. Samtidig har partene i arbeidslivet innflytelse gjennom faglige råd, yrkesopplæringsnemndene og som medlemmer i prøvenemndene.

Eksempler på sluttvurdering:

Fagprøvegruppa har hatt mandat til å se på hva som gjøres i andre land i Europa. Det er ikke gjort et omfattende studie på dette, men valgt ut hvordan sluttvurderinger gjøres i Danmark, Sverige og England som er eksempler

innenfor de tre ulike reguleringsregimene. Eksemplene her er hentet fra elektrofagene.

England:

Det er krav om funksjonelt nivå 2 i Engelsk og Matematikk for å få utstedt fagbrev og de fleste bedriftene krever det for å ta inn lærling. Hele opplæringen skjer i bedrift, og varer normalt 48 måneder. Det er imidlertid mulig å gjennomføre opplæringen på kortere tid. Det eksisterer ikke offentlige læreplaner, men bransjene har opprettet «Institute of apprenticeship» som utarbeider standarder for hvilken kompetanse en lærling skal opparbeide seg i de ulike fagene.

Sverige:

I Sverige starter elektriker-utdanningen med 3 år i videregående skole. De ulike fagene har en fast poengsum, og kravet for fullført (Yrkesexamen) er 2500 poeng. 2250 av disse poengene skal ha vurdering med karakteren E eller bedre. I tillegg er det krav om bestått kurs i Elsikkerhet og Arbeid på elektriske anlegg. For å få utstedt fagbrev (ECY-sertifikat) kreves det 1600 timer praksis etter endt skolegang. Det er ingen fagprøve.

Danmark:

Elektrikerutdannelsen veksler mellom undervisning på en yrkesskole og praksis i en bedrift. En ungdom som kommer fra 9. eller 10. klasse begynner normalt på Grunnforløp 1. Dette er i hovedsak en bred introduksjon til yrkesfag og varer i 20 uker. Deretter følger Grunnforløp 2, som også er på 20 uker. Dette er starten på den egentlige elektrikerutdannelsen. Etter Grunnforløp 2 tegnes det lærekontrakt. I løpet av læretiden er det tre perioder med opplæring i skole, hovedforløp 1-3, på til sammen mellom 32 og 37 uker. I hovedforløp 2 og 3 velges det mellom 28 ulike moduler. Det skal velges 4 eller 5 moduler. Med 4 moduler tar læretiden 4 år og med 5 moduler tar den 4,5 år.

Eksempler på fagprøve i Elektrikerfaget:

England:

Fagprøven administreres av NET som er en stiftelse som administrerer fagprøver på vegne av elektro-industrien. Når kandidaten nærmer seg slutten av læretid fyller lærlingen og bedriften ut «Readiness for Assessment». Dersom det viser seg at det er huller i kompetansen må lærlingen ha mer opplæring før fagprøven. Fagprøven består av 5 deler:

Del	Innhold	Type	Tid
A1	Risikovurdering	Teoretisk	45 min
A	Sammensatt installasjon	Praktisk	10 timer
B	Inspeksjon og testing av sammensatt installasjon	Praktisk	3,5 time
C	Sikker frakopling	Praktisk	30 min
D	Feilsøking og reparasjon	Praktisk	2 timer
E	Vurdering av anvendt kunnskap.	30 spørsmål multiple choise	1 time

Fagprøven gjennomføres i prøvestasjon i skoler eller andre opplæringsinstitusjoner. Etter bestått prøve vil NET utstede fagbrev.

Sverige:

Det er ingen fagprøve.

Danmark:

I Danmark gjennomføres fagprøven i forlengelsen av 3. Hoved forløp. Den gjennomføres i skolen. Fagprøven utføres som en prosjektoppgave, hvor kandidaten løser konkrete kundebehov. Oppgaven kan godt være utarbeid i samarbeid med lærebedriften. Fagprøven skal ta utgangspunkt i minst 3 av de modulene lærlingen har valgt. Fagprøven kan utføres individuelt eller i gruppe på opptil 3 personer. Fagprøven har en varighet på 3 uker, og avsluttes med 20 minutter muntlig utspørring. De første 11 prosjektdagene i prøveperioden blir brukt til at lærlingen arbeider med prosjektet. Deretter følger 2 dager til forberedelse og finpussing av prosjektet. Den muntlige utspørringen blir gjennomført i løpet av de to neste dagene. Fagprøven administreres av Dansk EL-forbund. Prøven vurderes av 3 personer. Vurderingen gis på en skala med 7 trinn. El-faglig løsning teller 80% på karakteren og innovasjon 20%.

Det overordnede rammeverket

EQF

Et viktig mål i EU er fri flyt av arbeidskraft. En rekke ulike systemer for opplæring og kvalifisering gjør dette vanskelig. Ett av hovedformålene med EQF er å gjøre kvalifikasjoner mer lesbare og forståelige over land og systemer.

Kjernen til EQF er de åtte nivåene som er definert i form av læringsutbytte, dvs. kunnskap, ferdigheter og autonomiansvar. Læringsutbytte uttrykker hva enkeltpersoner vet, forstår og kan gjøre i slutten av en læringsprosess.

EQF er et grunnlag for utvikling av nasjonale kvalifikasjonsrammeverk. I Norge har NOKUT fått ansvaret for å administrere det nasjonale kompetanserammeverket, NKR. De øvrige landene i Europa har valgt ulike strategier. En gruppe land har valgt å justere sine nasjonale nivåbeskrivelser til EQF, med internasjonal sammenligning som et sentralt mål.

Dette medfører imidlertid en risiko for å begrense beskrivelsenes nasjonale relevans. I EQF er det bevisst brukt et generelt språk som ikke alltid vil være i stand til å fange kompleksiteten til et nasjonalt kvalifikasjonssystem.

NKR

Nivåbeskrivelsene har som mål å beskrive hvilke kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse det kan forventes at alle kandidater som har fullført utdanning på det aktuelle nivå skal inneha, uavhengig av fagområdet utdanningen er tatt innenfor. Utgangspunktet for det norske kvalifikasjonsrammeverket er at det skal passe i norsk sammenheng og ta utgangspunkt i det norske utdanningssystemet. Kvalifikasjonsrammeverket er ikke utviklet med systemreformer som formål.

Ved nivåinnplasseringen har man holdt på prinsippet som ligger til grunn for hele EQF, det at det primært er læringsutbyttet fra den enkelte kvalifikasjon og ikke utdanningslengden man må ta utgangspunkt i. Følgelig er kvalifikasjoner både av ulik lengde og omfang innplassert på samme nivå, der læringsutbyttet fra de ulike kvalifikasjonene er vurdert som like.

I Norge er det definert at alle yrkesfaglige utdannelser på videregående nivå skal ligge på nivå 4A. Dette tilsvarer nivå 4 i EQF. Dette betyr at alle yrkesfaglige utdannelser er definert til å ha likeverdige læringsutbytte ved avsluttet opplæring. Dette kan være en utfordring dersom det ikke er foretatt en sammenlignende vurdering av læringsutbyttet for alle yrkesfaglige sluttkompetanser. Det skiller seg også fra andre europeiske land som har yrkesfaglig sluttkompetanse både på nivå 3, 4 og 5.

OECD

Fag- og yrkesutdanning må finne en balanse mellom å gi studentene et sett av meget praktiske yrkeskvalifikasjoner som gjør dem umiddelbart ansettelsesfulle og produktive, og et sett med bredere overførbare ferdigheter, inkludert (for eksempel) regneferdighet, leseferdighet, teamarbeid, kommunikasjonsevner, fleksibilitet og evnen til å lære nye ferdigheter. Disse overførbare ferdighetene er nødvendige fordi personen kan flytte jobber, eller skape karriere, og de understøtter videre læring.

I fag- og yrkesopplæring er evalueringsrammene for praktiske ferdigheter ofte svakt definert.

Formålet med en standardisert nasjonalt vurderingsramme er å gi en konsistent metode for å vurdere læringsutbytte av yrkesprogrammene og dermed sikre at alle de med kvalifikasjoner har samme kompetansemengde, på tilsvarende nivå. Dette er spesielt viktig i fag- og yrkesopplæring der det kan være vesentlig variasjon mellom lærebedriftene.

Fagprøver kan utvikles lokalt, men skal være underlagt klare nasjonale retningslinjer som gjør det mulig å justere en nasjonal vurdering til lokale forhold. OECD vurderinger av Australia og Norge anbefaler etablering av rammer for standardisert nasjonal vurdering for å understøtte kvalitet og konsistens i opplæringssystemer.

Innføringen av kunnskapsløftet gir en nyttig mulighet til å styrke vurderingsprosedyrene. En standardisert nasjonal vurdering av lærlingenes praktiske ferdigheter bør innføres. (OECD 2008)

Anbefaling:

Arbeidsgruppen anbefaler at det innføres tydeligere føringer for organisering, innhold og vurdering på fagprøven. Presiseringene bør fremkomme i sentral forskrift §3-53 (tidligere §3-57 endret FOR-2018-10-11-1613) og i den enkelte læreplan. Det er viktig at endringer ikke går på bekostning av mulighetene for regional tilpasning der opplæringen har funnet sted (lærebedriften).

13. Gjennomgang av lov og forskrift

Faglig råd elektro svarte på høring om fag og svenneprøven....., og legger høringssvaret til grunn for anbefalingene som er gitt i denne rapporten. Høringssvaret er her gjengitt.

FRE ga også innspill til forskrift til opplæringsloven §3-56 1. ledd (tidligere §3-60 1. ledd endret FOR-2018-10-11-1613) som ikke var oppe i høringen knyttet til gjennomføring av kompetanseprøve. Dette innspillet ønsker vi å løfte frem på nytt med samme begrunnelse. «Dersom lære kandidater/praksisbrev kandidater ikke får en sluttvurdering på lik linje med lærlinger og praksiskandidater vil ikke deres sluttkompetanse få anerkjennelse i arbeidslivet. Dette vil således forhindre arbeidsintegrering og kandidatenes muligheter for å oppnå full kompetanse».

Høring – forslag til endringer i bestemmelsene om fagprøve, svenneprøve, praksisbrevprøve og kompetanseprøve

Faglig råd Elektro
Høringsfrist 16. oktober 2017

Faglig råd Elektro har svart elektronisk på høringen, men oversender parallelt høringsbrev for å utdype forhold høringen berører.

Høringen tar ikke opp forholdet som knytter seg til gjennomføring av kompetanseprøven. Dette er omtalt i forskriftenes §3-60 der det i 1. ledd står *«Fylkeskommunen har ansvaret for at praksisbrevprøver og kompetanseprøver blir utarbeidde og vurderte»*.

Dette innebærer at vurdering av kompetansemål på VG3 nivå i lærefag vil kunne vurderes av andre enn prøvenemnder valgt etter opplæringslovens § 4-8. Dersom lære kandidater/praksisbrev kandidater ikke får en sluttvurdering på lik linje med lærlinger og praksiskandidater vil ikke deres sluttkompetanse få anerkjennelse i arbeidslivet. Dette vil således forhindre arbeidsintegrering og kandidatenes muligheter for å oppnå full kompetanse.

FRE foreslår at forskrift til opplæringsloven §3-60 1. ledd endres til: ***«Prøvenemnda har ansvaret for at praksisbrevprøver og kompetanseprøver blir utarbeidde og vurderte»***.

4.1.1.1. Begrepsavklaring

Begrepsavklaring er viktig. FRE mener begrepet *læretiden* bør knyttes opp mot opplæring i bedrift der dette er knyttet til kontrakt i bedrift, mens *opplæringstid* knyttes opp mot opplæring der kandidatene har elevstatus.

4.1.1.2. Avleggelse innenfor læretiden

Støtter dere at fag-, svenne-, praksisbrev- og kompetanseprøven som hovedregel skal avholdes før læretiden er ute?

FRE er mener at hovedregelen skal være at fagprøven avlegges så nær lærekontraktens utløpstid som mulig.

Er dere enige i at det presiseres i bestemmelsen at fag-, svenne-, praksisbrev- og kompetanseprøven kan avlegges fra tre måneder før læretiden er ute?

FRE mener Prøven bør avlegges så nære opplæringstidens slutt som mulig, slik at opplæringstida ikke blir redusert.

Dagens fleksibilitet på inntil to måneder *før* og inntil to måneder *etter* lærlingekontraktens utløp opprettholdes.

Lærlingens rettigheter ihht. opplæringskontrakt og ansettelseskontrakt må ivaretas dersom prøven avlegges etter opplæringstidas utløp.

Lærlingens rett til å kunne gå opp til prøve som ansatt i lærebedriften, og bedriftens plikt til å legge til rette for prøveavvikling, må sikres.

Fylkeskommunen bør tre måneder før utløp av lærekontrakten sende påminning til lærebedriften om prøveavvikling.

4.1.1.3. Mulighet for å forlenge kontraktstiden

Er det behov for et større handlingsrom for når prøvene skal avlegges?

FRE mener det bør være mulighet til å avlegge fagprøven innenfor rammen av 2 måneder før og 2 måneder etter kontraktens utløpstid. Dette sikrer nødvendig fleksibilitet for bedriftene og fylkeskommunen til gjennomføring av fagprøven. FRE mener en ytterligere avkortning (3 måneder) i forkant vil få uheldige konsekvenser for opplæringen.

4.1.1.4. Iverksettelse

Er dere enige i at bestemmelsen om avleggelse av prøven trer i kraft om lag ett år etter vedtakelsen?

FRE mener endringer kan innføres umiddelbart de er vedtatt men gis ingen tilbakevirkende kraft, ihht. forvaltningloven, på allerede løpende kontrakter.

4.1.2.1. Ansvar for oppmelding

Bør bedriftene fortsatt ha ansvaret for å melde opp kandidatene til prøvene?

FRE mener fylkeskommunen bør tre måneder før utløp av lærekontrakten sende påminning til lærebedriften om prøveavvikling.

Bedriftene bør også ha ansvar for å melde lærlingen opp til teorieksamen på Vg3.

4.1.2.1. Ansvar for oppmelding

Bør det gjøres endringer i standardavtalen for lærekontrakter/opplæringskontrakter, slik at bedriftene kan velge å forplikte seg til å avholde annengangs prøve?

FRE støtter at lærlinger skal ivaretas og sikres muligheter til å kunne stå i arbeid frem til en 2.m gangs fag/svenneprøve. Derimot vil regulering av en slik «rettighet» få konsekvenser for arbeidsforholdet og kontraktsforholdet sin form og innhold. Kulturen i norsk arbeidsliv er slik at lærlinger i stor grad er ivarettatt på dette området og FRE mener det av den grunn ikke bør gjøres endringer i standardavtalen for å regulere dette.

4.1.2.2. Frist for oppmelding

Bør det innføres en frist for oppmelding tre måneder før prøven skal avholdes?

FRE mener en slik bestemmelse vil være svært lite fleksibel. Fylkeskommunen bør tre måneder før utløp av lærekontrakten sende påminnelse til lærebedriften om prøveavvikling, og utover dette bør fylkeskommunen må ha lokale rutiner som ivaretar dette.

4.1.2.2. Frist for oppmelding

Bør oppmelding til annengangs prøve skje innen tolv måneder etter første prøve? Hvis nei, har dere forslag til en annen frist?

FRE mener 12 mnd er for lang tid. Derimot vil det være behov for relevant opplæring basert på begrunnelse for stryk. FRE mener annengangsprøven bør avholdes **mellom tre til seks måneder** etter første prøve.

4.1.3. Prøvenemndas oppmøte

Støtter dere forslaget om at minst ett prøvenemndsmedlem, og ikke alle i nemnda, må være til stede ved prøvestart?

FRE mener at begge prøvenemndsmedlemmene skal være tilstede ved prøvestart. Gjennomføring av fag-/svenneprøven er en offentlig oppgave. Prøvenemndens medlemmer er oppnevnt fra partene (arbeidsgiver- og arbeidstakersiden) og gjennomfører prøven på vegne av fylkeskommunen. Det er viktig at den avsluttende eksamen har en kvalitet og et innhold som er relevant for kandidaten, og som reflekterer de arbeidsoppgaver som er vanlig i vedkommende fag i bedriftene. Det er derfor viktig at begge parter er tilstede ved oppstart av prøven og ved avslutningen av prøven, fordi det er viktig at

partene har en felles oppfatning av kvalitet og relevans. Det er videre viktig for tryggheten til kandidaten at begge parter er tilstede, og at alle tre vet hva som er bestemt og sagt ved oppstart og avslutning. Underveis i prøvearbeidet kan partene dele på oppgaven med å følge kandidaten. For en del år tilbake ble prøvenemndene redusert fra tre til to for å spare kostnader. Det er for rådet ikke aktuelt å akseptere en ytterligere reduksjon.

Den avsluttende prøven er siste stoppested i utdanning før kandidatene går ut i arbeidslivet som fagpersoner og fagarbeidere. Det er svært viktig at bedriftene og myndighetene kan stole på nivå og kvalitet til kandidatene.

4.1.4. Unntak fra kravet om bestått for å få fag- og svennebrev og vitnemål Bør det kunne gis unntak for bestått i inntil to fellesfag på yrkesfaglige utdanningsprogram?

FRE prinsipielle holdning er at alle fag må være bestått for å opprettholde kvaliteten i fagopplæringen.

Det kan unntaksvis foretas vedtak, for enkeltpersoner, fritak i inntil to fellesfag. Dette må være en felles bestemmelse for både studieforbereidende og yrkesfag, slik at studiespesialiserende og yrkesfaglige utdanningsløp er likestilt. Det forutsettes at bokstav a,b,c i høringen formuleres slik at FRE sitt hovedprinsipp ivaretas.

4.1.4.1. Nærmere om unntakene

Når det gjelder unntakene forutsetter FRE at bokstav a,b,c formuleres slik at dette hovedprinsippet ivaretas.

4.1.4.3. Sertifisering

Støtter dere forslaget til oppheving av leddet om sertifiseringsordninger?

FRE mener leddet om sertifiseringer må videreføres da flere fag er berørt av internasjonale sertifiseringsordninger og av den grunn vil kunne bli underlagt denne type krav.

4.2. Endringer i struktur

FRE er positive til samordning og forenkling under forutsetning av at dette ikke innebærer noen realitetsendringer. Når det gjelder å innlemme deler av forskrift inn i den enkelte forskrift/læreplan vil dette kunne bidra til tydeliggjøring og gjøre bestemmelser lettere tilgjengelig.

Når det gjelder forskriften §3-57 spesielt så mener FRE at det vil være hensiktsmessig med en presisering av 5. ledd. Den oppsummerende samtalen skal ha tilknytning til hva fag-/svenneprøven inneholder. samtalen til slutt er til faglige avklaringer og skal ikke brukes til å ta opp nye temaer som ikke er med

i oppgaven. Elementer som er bestått tidligere f.eks. på Vg3 eksamen skal ikke prøves på nytt i samtalen.

4.3. Forslag til mindre endringer

4.3.1. Prøven avholdes i bedriften

Bør det komme frem av bestemmelsen at prøvestasjon er et sted der prøven unntaksvis kan avholdes?

Begrepet «Prøvestasjon» skal ikke inn i forskriften. FRE ønsker å beholde dagens formuleringen «...unntaksvis.....et annet sted...».

4.3.3. Grunnlag for vurdering av arbeidet

Støtter dere at siste ledd i § 3-57 oppheves?

FRE mener det er viktig at prøvenemndene utarbeider vurderingskriterier for å formidle og synliggjøre for kandidaten hva de blir vurdert etter.

FRE mener det bør lages felles vurderingskriterier for alle fag som implementeres i den enkelte forskrift.

4.4. Avklaringer

4.4.1. Prøven tilpasses virksomheten

FRE støtter at setningen om tilpasning kobles sammen med setningen om at prøven normalt skal avholdes i bedriften. Ettersom regelen er at fagprøven skal avholdes i bedriften er det viktig, av hensyn både til bedrift og lærling, at kandidaten kan prøves opp mot det han eller hun har lært.

4.4.2. Ekstra praksis for praksiskandidater som ikke består

FRE ønsker at dagens bestemmelsen videreføres.

Det er behov for relevant opplæring basert på begrunnelse for stryk, men FRE ser det vanskelig å kreve dette for denne gruppen. Praksiskandidater som fremstiller seg til fagprøve etter opplæringslovens § 3-5 fremstiller seg til fagprøve etter en dokumentasjonsordning og er ikke i et opplæringsløp.

4.4.3. Karakterskalaen

FRE ønsker at dagens karakterskala videreføres.

Det er behov for klarere kriterier for å skille «Bestått» og «Meget godt bestått» for at vurderingen blir så lik som mulig i de ulike fylkene.

4.4.5. Sammensetningen av prøvenemnda

FRE mener at fagprøven skal vurderes av likemenn. Nemndas medlemmer må ha relevant fagkompetanse (fagbrev) og være yrkesaktive.

Når det gjelder utskifting av prøvenemndsmedlemmene bør man sørge for kunnskapsoverføring ved at ikke begge medlemmene byttes samme år.

Partene skal foreslå prøvenemndsmedlemmer. I praksis er det ofte saksbehandlere i fylket og opplæringskontorene som foreslår, og ikke organisasjonene. FRE mener dette ikke er tilfredsstillende.

4.4.6. Tilsynspersoner

FRE ønsker at dagens ordning videreføres, men at bruk av tilsynspersoner er fagavhengig og bør reguleres og omtales i den enkelte forskrift/læreplan.

5. Økonomiske og administrative konsekvenser

FRE ser ingen større økonomiske eller administrative konsekvenser av de foreslåtte endringene. Dersom det skulle få slike konsekvenser forventes det at myndighetene følger opp med nødvendige rammeoverføringer.

Anbefaling:

Arbeidsgruppen anbefaler at forskrift til opplæringsloven §3-56 1. ledd (tidligere §3-60 1. ledd endret FOR-2018-10-11-1613) endres til:

«Prøvenemnda har ansvaret for at praksisbrevprøver og kompetanseprøver blir utarbeidet og vurderte».

Anbefaling:

Arbeidsgruppen anbefaler at Faglig råd elektro opprettholder sitt høringsinnspill knyttet til fagprøven november 2017.

14. Rapporter data og statistikk

Kunnskapsgrunnlaget for denne rapporten er informasjon innhentet fra fylkeskommunene, saker fra SRY og Faglig råd Elektro i tillegg til politikkdokumenter og forskning. En oversikt over kunnskapsgrunnlaget er vist nedenfor.

Fra fylkene

Det er gjort to innsamlinger fra fylkene. Den ene en konkret undersøkelse om deres organisering og forvaltning av lov og forskrift, og den andre en innsamling av eksempeloppgaver på fagprøven.

På innsamlingen knyttet til fylkenes forvaltning svarte 9 fylkeskommuner. Det er ikke gjort forsøk på å øke svarprosenten da en mener at tilbakemeldingene fra de 9 fylkeskommunene som svarte gir et representativt uttrykk for hvordan prøvenemnder og fagprøver forvaltes. Det henvises generelt til svarene fra fylkene under de ulike delene i rapporten. Under forespørsel sendt til fylkene:

Svar: ..... fylkeskommune

Faglig råd for elektrofag har nedsatt en arbeidsgruppe som skal *beskrive, vurdere og anbefale fremtidige betingelser for følgende forhold knyttet til fagprøven/sluttvurderingen:*

- Gjennomgang av lov og forskrift
- Innhenting av rapporter, data og statistikk
- Vurdering: Hva vurderes? Hva skal vurderes i fremtiden?
- Hvem sitter i prøvenemndene. Kvalifikasjoner. Partsrepresentasjon
- Organisering av prøven: Prøvestasjoner, omfang, todeling, rammer for arbeidet, de fire delene
- Kompetanseheving av prøvenemnder
- Yrkesutvalg
- Behovet for nasjonale bestemmelser i læreplanen om fagprøven

I denne sammenheng ber vi fylkeskommunene svare på følgende spørsmål som vil være et viktig bidrag til arbeidet:

Spørsmål til Opplæringslova §12-3

1. Har fylket utnevnt yrkesutvalg? Ja / Nei
2. Hvilke oppgaver ivaretar Yrkesutvalgene i fylket?

Spørsmål til Opplæringslova § 4-8

1. Hvordan foregår oppnevningprosessen av prøvenemder i deres fylke, inkludert partssamarbeidet?
2. Hvilke kvalifikasjoner kreves for å bli medlem i prøvenemndene?

Spørsmål til Forskrift til Opplæringslova § 3-56

1. Hvordan sikrer fylkeskommunen at medlemmene i prøvenemndene har tilfredsstillende vurderingskompetanse?

Spørsmål til Forskrift til Opplæringslova § 3-57

1. Hvem utarbeider det faglige innholdet i fagprøvene i deres fylke?
2. Hvem godkjenner innholdet i fagprøven?

Eksempeloppgaver:

En del fylker hadde kontaktinformasjon til prøvenemndene liggende åpent på nett. For de andre fylkene ble det sendt mail til opplæringsadministrasjonen med forespørsel om kontaktinformasjon. Deretter ble det sendt mail til lederne

i prøvenemdene for elektrikerfaget, energimøntørfaget, automatikerfaget, dataelektronikerfaget og telekommunikasjonsfaget med spørsmål om de kunne oversende eksempeloppgaver. Resultatet av forespørslene er vist nedenfor:

Fag	Antall fylker	Antall oppgaver
Elektriker	9	37
Energimontør	7	11
Automatiker	4	10
Tavlemontør	3	4
Dataelektroniker	6	15
Telekommunikasjonsmontør	4	9

Eksempeloppgavene er analysert og vurdert opp mot rammeverket og benyttet blant annet i kapittel 5 «hva vurderes».

Mecvet

Measuring competence development in vocational education and training (MECVET) ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Prosjektet bygger på en tilnærming til storskalavurdering som er utviklet i Tyskland (Universitetet i Bremen) under akronymet KOMET. Denne modellen tar sikte på å måle helhetlige yrkeskompetanser. KOMET-plattformen bygger på at det organiseres work-shops (ekspertverksteder) og prosjektgrupper med faglige eksperter som definerer yrkets kjerneoppgaver. Disse er utgangspunkt for utvikling av åpne skriftlige testoppgaver som besvares av elever/lærlinger og bedømmes skjønnsmessig av faglige eksperter ut fra gitte kriterier. MECVET gjennomføres som en longitudinell utprøving av KOMET-plattformen på elever 2. året skole (N=150) og lærlinger etter 1. året bedrift (N=150) og 2. året bedrift (N=150). Lignende undersøkelser foregår i Tyskland, Kina og Sør-Afrika.

Forskningsrapporter

Prøvenemndenes arbeid med fag- og svenneprøver, En undersøkelse av fem fag, Fafo-rapport 2011:11

Kvalitet i fag- og yrkesopplæringen, Sluttrapport, NIFU rapport 2015:14

Fag- og svennebrev - et kvalitetsstempel, Prøve- og klagenemndas oppgaver fra begynnelse til slutt, Udir hefte 7

OECD

Learning for Jobs. Synthesis Report of the OECD Reviews of Vocational Education and Training, 2010

Learning for Jobs, OECD Reviews of Vocational Education and Training, Norway, 2008

The future of education and skills, Education 2030, OECD, 2018

Sry

SRY-sak 01-01-2016, Rapport fra SRYs arbeidsgruppe - Yrkesopplæringsnemndenes rolle

SRY-sak 08-03-2016 SRYs rapport om Yrkesopplæringsnemndas rolle og ansvar- Prioritering av tiltak, status og veien videre

SRY-sak 09-03-2016 Yrkesfaglærerløftet (oppdragsbrev 07-16) – Direktoratets forslag til plan for arbeidet.

Utviklingsredegjørelsen

Utdanningsdirektoratet hadde i forbindelse med Utviklingsredegjørelsen 2016 sett behov for en gjennomgang av reglene om fag - ,svenne - , og kompetanseprøve i forskrift til opplæringsloven kap.3. Direktoratet ønsket å få innspill fra bransjen om endringer de ønsker og ser behov for, og inviterte til et nærmere samarbeid med de faglige rådene.

Faglig råd for elektrofag etablerte en gruppe for drøfting av saken. I midten av april 2015 leverte denne gruppen kommentarer til og forslag til endringer i regelverket om fag - og svenneprøven. Dette ble tatt med som en del av utviklingsredegjørelsen.

Internasjonale dokumenter

Installation Electrician / Maintenance Electrician Apprenticeship – Assessment Plan

Installation Electrician / Maintenance Electrician, Institute For Apprenticeships

Readiness for Assessment: Candidate Self-Assessment Checklist

Vejledning svendeprøve trin 2 - juni 2018, Dansk El.forbund

15. Sluttord

Fagprøvegruppen har stilt spørsmål om grunnlaget for dagens sluttvurdering og om fagprøven, slik vi kjenner den, om den er bærekraftig og berettiget. Det har også blitt grundig diskutert i møter med faglig råd Bygg og anlegg og faglig råd TIP. Konklusjonen er tydelig. Fag og svenneprøven slik den er ment gjennomført i bedrift der kandidaten prøves i autentiske omgivelser og reell verdiskaping vil kunne være bærekraftig i den tiden vi går inn i.

Fag og svenneprøven er en bærebjelke i den Norske modellen, og skal 2+2/2,5 modellen videreføres der videregående opplæring på yrkesfag fortsatt skal gjennomføres i et partssamarbeid blir det viktig at sluttvurderingen har høy status og legitimitet i utdanningssystemet og arbeidslivet.

Det må tas tak da utfordringene er mange, men bør være overkommelige dersom det er vilje.

Skal utforming av politikk og tiltak ta høyde for behovet om å kvalifisere hele arbeidsstyrken og samtidig sikre at arbeidslivet får den kvalifiserte arbeidskraften som trengs i fremtidens arbeidsliv er sluttvurderingen kanskje den viktigste premiss for å lykkes.

Konklusjonen er at fag og svenneprøven er et hensiktsmessig sted å investere fremover.

Fagprøvegruppa november 2018